

I DALIS

1

Tą dien, prieš išskridamas į Korjentesą, Totas Asuaga Oklahomos universitete skaitė savo paskutinę rudens semestrą vesto seminaro paskaitą. Klausytojai, – abejingai besimarkstantys magistrantūros studentai, – sėdėjo mažoje auditorijoje tryliktame aukšte. Asuaga žvilgtelėjo pro langą ir sutriko – tirštas snygis nė kiek nesilpnėjo. Tada kaip visuo-
met pirmiausia giliai atsikvėpė ir pradėjo pasakoti:

– Kaip ir visose šio žemyno pirmykštėse bendruomenėse, tupių-gvaranių religinio gyvenimo centre yra žyniai. *Payé* – žyniai-gydytojai, vykdo tas pačias pareigas kaip ir kitur, o apeigos visada atliekamos laikantis tam tikrų nuostatų, užtikrinančių socialinę koheziją, tų gyvenimo taisyklių, kurias žmonėms nustatė kultūriniai personažai (Saulė, Mėnulis, kt.) arba mitiniai protėviai. Taigi tuo tupiai-gvaraniai niekuo neišsiskiria iš kitų džiunglėse gyvenančių bendruomenių. Tačiau kai kurių keliautojų – prancūzų, portugalų, ispanų – kronikose užfiksuotas vienas ryškus skirtumas, dėl kurio tupiai-gvaraniai tampa išskirtiniai, jei lygintume su visais

kitais Pietų Amerikos laukiniais gyventojais. Ir kas gi tai? Europiečiai nesiliaujančiuose genčių karuose ir jų religinėse manifestacijose teįžvelgė pagonybės apraiškas ir Šetono ranką. Keistas tupių-gvaranių profetizmas sulaukė daug klaidingų interpretacijų. Dar visai neseniai manyta, jog tai laikytina mesianizmu – tipišku reiškiniu krizių metu, tam tikra reakcija į Vakarų civilizacijos įsiveržimą. Tačiau tas reiškinys atsirado gerokai prieš pasirodant baltaodžiams, veikiausiai iki XV amžiaus vidurio. Nors pirmieji kronikų autoriai nesuprato šio reiškinio, jie nesupainiojo žynių su kitais paslaptiniais veikėjais – karajiais*. Pastariesiems nebuvo priskiriama jokių terapinių funkcijų, kurias turėjo *payé*. Nebuvo jie ir kulto tarnai. Ne žyniai, ne dvasininkai – kas gi tada buvo tie karajiai? Ką jie veikė? Viena, ką jie tedarė, – kalbėdavo. Sakydavo, kad tokia esanti jų misija – kalbėti visur. Ne tik savo bendruomenėje, o būtent visur. Karajiai klajojo be atvangos; sakydami kalbas eidavo iš gyvenvietės į gyvenvietę. Genčių karuose karajiai išlikdavo nepalieti, jiems negrėsdavo joks pavojus – priešingai, jie visuomet būdavo šiltai priimami. Žmonės net nuklodavo jiems lapais į gyvenvietę vedantį kelią. (*You really are horny. I can see that by the size of your prick***, pasakė Elisa.) Karajų niekas nelaikydavo priešais. Kaip tai buvo įmanoma? Pirmą kartą visuomenėje asmuo būdavo apibūdinamas pagal savo giminystę ir priklausymą vietos bendruomenei, įrašomas į genealoginę liniją ir gentainių tinklą. Tupių-gvaranių

* Gvar. *karaf*. (Čia ir toliau „gvar.“ reiškia „gvaraniškai, gvaranių kalba“; gvaraniai – indėnai, gyvenantys kelių Lotynų Amerikos šalių teritorijose.)

** O tau jau pasistoj. Jaučiu, koks didelis tavo draugužis. (Angl.)

įpėdinystė būdavo nustatoma pagal tėvo liniją. Bet štai kaip keistai yra karajų atveju: jie bylodavo neturį tėvo, o esą moters ir dievo vaikai. Palikime nuošalyje svarstymus apie didybės maniją, atvedusią tuos veikėjus iki susidievinimo. Svarbus pats tėvo nebuvimo ir atmetimo faktas. Jei nėra tėvo, nėra ir giminės. Šis diskursas griaua pačius pirmą kartą visuomenės rėmus, pagrįstus kraujo ryšiais. Tai, kad karajiai klajojo, veikiau aiškintina ryšių su konkrečia bendruomene praradimu, o ne jų vaizduote ar pomėgiu keliauti. Jie nepriklausė jokiai grupei, nebuvo niekieno priešai. Niekas nesielgė su jais priešiška ir nelaikė bepročiais. Jie buvo iš visur. Apie ką karajiai kalbėdavo? Jų bylojimai vargu ar kuo priminė įprastines kalbas, – jie, stulbindami indėnų minias, bėgo nuo senųjų taisyklių ir vertybių, kurias nustatė dievai ar mitiniai protėviai, griovė tradicijas. Ir štai didžiausia mįslė: kodėl pirmą kartą visuomenė, prisirišusi prie nustatytos konservatyvios tvarkos ir senųjų vertybių, išleisdžia tuos paslaptinuos žmones, skelbiančius įprastų taisyklių ir joms paklūstančio pasaulio pabaigą? Apibendrinant karajų skelbiamas pranašystes, galima išskirti vieną teiginį ir vieną pažadą. Viena vertus, jie nesiliaudami kalba apie tai, jog pasaulio prigimtis bloga, o kita vertus, išreiškia tikėjimą, kad blogį galės nugalėti gerasis pasaulis. (*Darling, I don't know what got into me, pasakė Elisa, if somebody had told me this morning that I was going to do something like this, I'd have told them they were crazy.*)*

* Branguti, nesuprantu, kas man užėjo (...) jei dar šlyt man kas būtų pasakęs, kad iškrėsiu kažką panašaus, būčiau atsakius, kad jie išprotėjo. (Angl.)

„Pasaulis yra blogas! Žemė yra bjauri!“, tvirtino jie. „Palikime ją!“ Ir toks absoliučiai pesimistinis pasaulio apibūdinimas iš esmės rasdavo atgarsį jų besiklausančių indėnų sąmonėje. Pranašautojai jiems neatrodydavo nei susirgę, nei išprotėję. Tupių-gvaranių visuomenė tuo metu kaip tik buvo pasiekusi lemtingą vystymosi ribą, kurią peržengusi ji nebūtų likusi pirmą kartą bendruomenė, kitaip tariant, ji jau buvo tapusi pokyčius atmetančia visuomene. Karaijų pranašystės buvo tos santvarkos pabaigos ženklas. Spartus gyventojų skaičiaus augimas, jų telkiamasis didelėse gyvenvietėse vietoj anksčiau būdingo išsiskirstymo, galingesnių už kitus asmenų iškilimas vedė prie pačios grėsmingiausios, mirtį nešančios inovacijos – visuomenės susiskirstymo, žmonių nelygybės. Itin blogos gyvenimo sąlygos kėlė gyventojams nerimą, o karaijai, tuo pasinaudodami, skelbė, jog tai esančios pasaulinio blogio, bjaurumo ir melo apraiškos. Jautriau už kitus suvokdami vykstančias transformacijas, pranašautojai pirmieji prašneko apie tai, ką miglotai nujautė visi. Taigi įsivyravo abipusis supratimas tarp indėnų ir karaijų, kurie ragino: „Būtina keisti pasaulį.“ (*Come on and fuck me, pasakė Elisa, oh, baby, slam it home. Drive it in my mound. Darling, of, fuck my box. Give me a good screw.*)* Kokią išeitį siūlė karaijai? Jie stengėsi įteigti indėnams, kad šie paliktų blogąją žemę ir vyktų į Žemę be blogio. Tai esanti tokia vieta, kur strėlės pačios lekiančios tiesiai į medžiojamą grobį, kur kukurūzai veši niekieno nepri-

* Kišk, kišk jį, (...) oi, giliau, giliau. Įvaryk man jį. Išdulkinink mane. Gręžk mano skylę. (Angl.)

žiūrimi; tai kraštas, kuriame nė vienas nesąs svetimas, kuriame anksčiau, iki pirmojo pasaulinio tvano, kartu gyvenę ir žmonės, ir dievai. Raginimas grįžti į mitinę praeitį? Jie troško radikalaus lūžio, tad neapsiribojo pažadais apie būsimą naują pasaulį be rūpesčių; jų kalbose glūdėjo ir destruktinis užtasis, skatinantis visiškai sugriauti senąją tvarką. Iki pamatų, nedarant išimties jokiai galiojančiai taisyklei, netgi pačiam visuomenės formavimosi pagrindui – nuostatai dėl keitimosi moterimis. „Dabar moterys nebeturi šeiminkų!“ sakė karaijai. (*Fuck me, fuck me, fuck me, kartojo Elisa, oh, Toto, come on and fuck me.*)* Kurgi buvo toji Žemė be blogio? Karaijų skleidžiama mistika peržengė įprastas ribas. Mitas apie žemišką rojų būdingas beveik visoms kultūroms; į tą rojų žmogus galys patekti tik po mirties. Tačiau karaijų žadama Žemė be blogio buvo reali, konkreti vieta, pasiekiamą *hic et nunc*, kitaip tariant, išvengiant išbandymo mirtimi. Pagal mitus, ta teritorija buvusi Rytuose, ten, iš kur pateka saulė. Ieškoti stebuklingojo krašto XV a. pabaigoje išsiruso didžiuliai tupių-gvaranių būriai – religinių migrantų srautai. Tūkstantis po tūkstančio indėnai, palikdami savo kaimus ir pasėlius, leidosi į kelią. Taip jie grįžo prie klajoklių dalios; keliavo sunkiausiomis sąlygomis, bet nesiliovė šokti savo apeiginių šokių. Jie traukė į Rytus, ieškodami dievų šalies. Pasiėkę vandenyne pakrantę, susidūrė su didžiausia kliūtimi – jūra, už kurios tikriausiai ir buvo Žemė be blogio. Kai kurios gentys jos ieškojo visai priešinga kryptimi ir patraukė į Vakarus.

* Krušk mane, krušk (...) oi, Totai, varyk, krušk mane. (Angl.)